

Austatud lugeja!

Tehisintellekt on jõudnud meie kõigi igapäevaellu, niisamuti ka õigusesse. Tehisintellekti abil võib koostada dokumente, teha kokkuvõtteid, analüüsida lepinguid ning selgitada keerukaid õiguslikke mõisteid. See võib muuta ka õiguse kättesaadavamaks ja juristide töö tõhusamaks.

Samas õiguse mõju ei saa hinnata ainult kiiruse ja mugavuse järgi. Nn kiire õigus võib meid kiiresti viia ebaõigluseni. Õigus ei ole pelgalt tehniline süsteem. Selle keskmes on inimene, tema vastutus ja õigused. Õigusel on oma struktuur ja loogiline ülesehitus. Ilma selleta muutuks selle kohaldamine ettearvamatuks. Ometi ei ole õigus masin, mis võtab sisendina vastu faktid, seob need õigusnormidega ja väljastab automatiseeritult õigusliku tagajärje. Isegi näiliselt selge õigusnorm vajab tõlgendamist, sest inimelu ei mahu alati õiguslikesse raamidesse. Elulised asjaolud võivad olla ebaselged ja õiguslikud tagajärjed suure mõjuga. Seetõttu ei saa õiguslikku arutlust taandada arvutuslikuks protsessiks.

Tehnoloogia võib inimeste käitumist palju suunata ja muuta. Digiplatvormid ja infosüsteemid otsustavad, mida lubada ja millised tegevused blokeerida. Programmikood võib toimida justkui normina, kuid tehniline süsteem võib reegleid jõustada, ilma et need oleksid legitiimsed. Õigusnorm peab olema mõistetav, vaidlustatav ja põhjendatav. Tarkvara aga võib vastupidi olla jäik või tavakasutajale arusaamatu.

Tehnoloogia peab teenima õigust, mitte märkamatu õigust asendama. Tehisintellekt võib aidata leida allikaid, märgata seoseid ja hinnata riske, kuid lõplik vastutus peab jääma inimesele. Kui automatiseeritud süsteem mõjutab isiku õigusi või kohustusi, peab inimesel olema tegelik võimalus süsteemi poolt tehtud otsuseid mõista ja vaidlustada. Inimesepoolne järelevalve ei tohi olla vormitäide, vaid see peab olema võimeline ka süsteemipoolseid järeldusi tagasi lükkama. Tehnoloogiline teadlikkus peab tugevdama õiguslikku otsustusvõimet, mitte seda asendama.

Tehisintellektil puudub inimlik teadvus, moraal ja väärtushinnangud. Õigussubjektsus ei ole üksnes võime töödelda teavet. See on ka seotud õigustuse, vastutuse ja süüga. Kui algoritm põhjustab kahju, ei peaks vastutus kaduma masina taha. Vastutus tuleb suunata inimestele ja institutsioonidele, kes süsteeme loovad ja kontrollivad. Jurist peab oskama tehnoloogiat kasutada, kuid mõistma ka selle piire.

Põhiküsimus ei ole enam, kas tehisintellekti õiguses kasutada, vaid millistel tingimustel seda teha. Olulisemad siin on läbipaistvus, vaidlustatavus, inimesepoolne järelevalve ja põhiõiguste austamine. Juristide ülesanne ei ole tehnoloogilist arengut peatada, vaid seda suunata.

Õiguse tulevik ei saa olla maailm, kus masinad asendavad inimese otsustusvõime. See on maailm, kus inimene kasutab tehnoloogiat oma eesmärkidest lähtuvalt, jättes vastutuse ja lõppastme otsustamisõiguse endale.

Indrek Grauberg